

NINA FAÇON – ISTORIC LITERAR

Luminița Beiu-Paladi*

Când mi s-a propus să evoc activitatea Ninei Façon sub semnul interdisciplinarității umaniste, în fața ochilor minții s-a conturat imediat imaginea istoricului literar înconjurat de cărțile și cursurile sale de istorie a literaturii italiene, de splendida traducere a capodoperei desanctisiene, de cursurile de istorie a limbii italiene, de nenumăratele studii introductive, cu note și comentarii, care însoțeau traducerile din marii scriitori și filosofi italieni. În această imagine s-au concentrat toate însușirile sale excepționale de om de știință, profesor creator de școală (din care mă mândresc să fac parte), de ales mediator între culturi, de intelectual umanist.

Lucrarea sa fundamentală de istoriografie literară este *Istoria literaturii italiene*, apărută la Editura Științifică în 1969. În anii precedenți, cititorul român avusese prilejul de a se familiariza cu istoriile literaturilor străine, mai ales în traducere, în primul rând din limba rusă¹. Dar odată cu dezghețarea climatului ideologic din a doua jumătate a deceniului, editura bucureșteană ia inițiativa de a prezenta cititorilor istoriile marilor literaturi europene, întocmite de universitari români de prestigiu. Mai exact, erau cerute acele istorii literare care să prezinte nu atât panorame sau culegeri de eseuri critice, cât lucrări monumentale, bine articulate, cu o periodizare precisă, o viziune deseori complexă, cultural-antropologică, și care să privilegieze totodată în redactare atractivul gen narativ. Astfel, *Istoria literaturii germane* de Mihai Isbășescu (1968) este urmată de cea a literaturii italiene de Nina Façon și de *Istoria literaturii franceze* de Sorina Bercescu (1970). Sunt toate volume legate în carton, cuprinzând în jur de 600 de pagini, cu numeroase ilustrații și o bibliografie adusă la zi.

Volumul Ninei Façon este prima lucrare de mare amploare scrisă în limba română, care prezintă istoria literaturii italiene de la origini și până în momentul apariției. Deși concepută pentru un public mai larg, și nu numai pentru studenții universitari, cărora le fuseseră destinate cursurile scrise în anii precedenți în limba italiană, lucrarea se impune imediat cititorilor prin rigurozitatea redactării, aleasă

* Prof. univ. dr., Universitatea din Stockholm.

¹ De ex.: *Istoria literaturii engleze* de A. Anixt, trad. din limba rusă de Leon Levițchi și Ion Preda (București, Editura Științifică, 1961), *Istoria literaturii ruse*, red. D.D. Blagoi, trad. de Tamara Gane și Tatiana Nicolescu (București, Editura Științifică, 1963, vol. 1–2) și *Istoria literaturii germane de la începuturi până în prezent* de Fritz Martin, trad. de Eugen Filotti și Adriana Hass (București, Editura Univers, 1968).

erudiție și excelență în structurarea imensului material. În *Introducere* sunt prezentate lucrările precedente, îndeosebi opera de pionierat a Anitei Belciugățeanu publicată în 1923², metoda și scopul lucrării, și anume „de a înlesni cititorului român înțelegerea mai completă a operelor de poezie italiană, cunoscute în traducere, și de a-l iniția în problematica largă a uneia din marile culturi europene”³. Potrivit exemplelor clasice, dezvoltarea literaturii italiene este urmărită în cuprinsul general al culturii italiene. Metodologic, lucrarea este influențată de istorismul literar nuanțat al universitarilor de școală croceană, Luigi Russo, Mario Fubini, Natalino Sapegno, peste care se grefează contribuțiile istoriografiei marxiste datorate lui Carlo Salinari și Giuseppe Petronio. Tot în paginile *Introducerii* sunt prezentate și analizate caracteristicile proprii ale unei Istorii adecvate a literaturii italiene: particularitatea de a fi strâns legată de Istoria limbii italiene și însemnătatea dimensiunilor geografice ale părților care compun totalitatea. Situația particulară a literaturii italiene se datorează îmbinării a doua concepte fundamentale, cel de unitate și cel de multiplicitate. După cum subliniază autoarea, literatura italiană nu este numai literatura scrisă în limba italiană, căci ea cuprinde atât literatura dialectală, cât și cea compusă în limba latină. În tratarea diversității geografice, un important instrument este Istoria limbii italiene, privită în raportul ei strâns cu textualitatea și intertextualitatea marilor clasici italieni, și mai ales cu aspectul politic al unificării.

Spre sfârșitul anilor '60 erau încă la modă, în istoriografia literară, periodizările. Atât cedarea istorismului literar în fața criticii literare, semnalată de René Wellek încă din 1948 în a sa faimoasă *Theory of Literature*, cât și influența anistorismului de tip structuralist nu se făceau încă simțite. În cazul lucrării Ninei Façon, problema periodizării istoriei literaturii este rezolvată prin adoptarea unor criterii riguroase: cel al transformărilor culturale care deosebesc, de exemplu, momentul Evului mediu de cel al Renașterii, îmbinat cu cel al periodizării pe secole, preluând din limba italiană termenii specifici, în forma româniată: Duecentul, Trecentul și așa mai departe. Astfel, după un capitol dedicat originilor culturii italiene, urmează cel dedicat civilizației comunale, Duecentul și Trecentul. Literatura barocului este subintitulată „Secentismul”, formă adaptată al termenului specific culturii italiene, fără echivalent în alte culturi, *Seicento*.

În privilegierea aspectului istoric și cultural-antropologic, autoarea urmărește consecvent alături de dezvoltarea literaturii, dezvoltarea filosofiei, a istoriografiei propriu-zise, a istoriei ideilor, considerând literatura parte a culturii, subordonată la rândul ei dezvoltării civilizațiilor. În acest sens, exemplar mi se pare al doilea capitol, intitulat *Civilizația comunală: cultura italiană în secolul al XIII-lea*, în care, după o prezentare de ansamblu a civilizației comunale în Italia, de la nord la sud,

² Anita Belciugățeanu, *Curs de istorie a literaturii italiene*, București, Tipografia «Jockey-Club», 1923.

³ Nina Façon, *Istoria literaturii italiene*, București, Editura Științifică, 1969, p. 10.

și a ideologiilor dominante, se trece la aspectele culturale bazate pe pluralitatea lingvistico-culturală și la cele specific literare, cum ar fi dezvoltarea genurilor și a speciilor. Din florilegiul poezilor Dulcelui Stil Nou, descriși ca un grup „de intelectuali învățați și mândri, de o tristețe superioară în dezamăgirea lor”⁴, se desprinde figura lui Guido Cavalcanti, care ilustrează, înaintea lui Dante, excelența literaturii italiene în ansamblul literaturilor romanice, și explică uriașul pas pe drumul perfecțiunii artistice realizate la scurt timp după apariția primelor încercări de poezie în *volgare*. Perspectiva filosofică, consecință directă a pregătirii filosofice a autoarei, se manifestă pregnant în analiza doctrinei iubirii propovăduite de poet. Una din cele mai izbitoare și originale caracterizări ale cântonei „*Donna me prego*” se datorează astfel unei trimiteri sugestive la esența filosofiei lui Blaise Pascal, căci pentru Nina Façon, în poezia lui Cavalcanti, se săvârșește o miraculoasă transformare a sentimentului naiv de iubire propagat de poezii provenșali: „Iubirea resimțită ca un fior al necunoscutului, semn al *pascaliane* tăcerii a spațiilor infinite, nu mai este prilej de colorată și gingașa bucurie”⁵. Aceeași adâncime filosofică se întâlnește în ampla prezentare a operelor minore doctrinale ale lui Dante și mai ales în descifrarea semnificației simbolice a personajului dantesc Beatrice. Pe urmele lui Remy de Gourmont, Beatrice din *Vita nuova* devine în interpretarea Ninei Façon personificarea ideii platoniciene a iubirii.

Tot în lumina accentuării aspectului istoric, filosofic și cultural-antropologic, Nina Façon se oprește cu o deosebită atenție și cu o rară capacitate de esențializare asupra epocilor de mari răsturnări (economice, sociale, culturale), urmărind situația culturii italiene în raport cu dezvoltarea culturii europene. Astfel, capitolul *De la Iluminism la Romantism*, care se ocupă de dezvoltarea literaturii italiene între perioada Revoluției Franceze și Romantism, subliniază importanța procesului de desprovincializare și europeanizare a culturii italiene, așa cum, în capitolul consacrat mării răsturnări produse în perioada 1890–1915, se insistă asupra mișcării ideilor, asupra gândirii filosofice a lui Croce, pentru a se trece apoi la prezentarea poeziei lirice, de la crepusculari la futuriști, a prozei, de la Svevo la generația anilor 1915, și a dramaturgiei, de la Pirandello la teatrul grotescului, momente prin care este marcată intrarea literaturii italiene în modernitate. Exemplar în acest sens apare capitolul XX, dedicat decadentismului italian. Într-un scurt paragraf introductiv, intitulat *Premise ideologice*, este înfățișată bogata paletă de gândire filosofică care a alimentat specificul decadentismului italian: declinul pozitivismului, intuiționismul bergsonian, neoidealismul lui Croce sunt văzute în legătură cu „idealurile Risorgimento-ului și cu problematica specific italiană”, ceea ce dă naștere atât unui curent local, „de arie provincială”, dar și unor personalități literare de talie europeană cum ar fi Svevo și Pirandello⁶.

⁴ *Ibidem*, p. 73.

⁵ *Ibidem*, p. 72 (c.n.).

⁶ *Ibidem*, p. 423.

Istoria literară a Ninei Façon, după cum se precizează încă de la început, nu are pretenții de exhaustivitate, dar cele 543 de pagini, acoperite de caractere tipografice minuscule, reușesc să cuprindă întregul arc descris de literatura italiană de la origini până în anii '60. Rod al unei cercetări minuțioase, capitolele oferă cititorului nu numai o privire globală, completă, din care se desprind figurile marilor personalități, dar și o analiză detaliată și precisă asupra unor momente mai puțin cunoscute sau considerate minore, cum ar fi cele dedicate originilor (15 pagini care dezvăluie capacitatea de a transforma erudiția în cunoștințe ușor transmisibile) sau cele care tratează realismul italian, verismul, în care în 25 de pagini sunt prezentate atât operele marilor scriitori (Verga, Capuana) cât și cele ale minorilor sau ale scriitorilor dialectali. Se resimte uneori, în cel de-al doilea caz, o atitudine ușor sociologizantă, mai ales atunci când sunt evocați scriitorii numiți ai lumii proletare: Ada Negri, De Amicis și alții. Astfel, prima etapă din activitatea poetei Ada Negri, manifestă „într-o retorică uneori obositoare, încredere în umanitatea viitoare, dar și o exaltare vitalistă a lumii, care sfârșește prin a falsifica figura adevărată a proletarului”⁷.

Ajunși în secolul al XX-lea, la momentul perioadei de după al Doilea Război Mondial, notăm observațiile critice deosebit de atente la curente pe care Maria Corti le va numi adevărate câmpuri de tensiune (*campi di tensione*): neorealismul și neoavangarda anilor 60⁸. Pertinența cu care sunt făcute caracterizările scriitorilor neorealiști, obiectivitatea cu care sunt avansate atât criticile cât și aprecierile pozitive, amploarea și siguranța cu care este realizată informarea cititorului român cu numele cele mai semnificative ale celor două curente, îmi permit să afirm că *Istoria* Ninei Façon oferă, în ciuda dimensiunilor ei limitate la un volum, o imagine mai interesantă și mai plină de mișcare decât marea majoritate a istoriilor literare italiene. De observat că, discutând polemica în jurul neorealismului, autoarea îl amintește pe Primo Levi pentru tema lagărelor de concentrare într-o vreme în care numele acestui mare scriitor, astăzi canonizat, lipsea chiar din istoriile literare italiene. Nu mai puțin sigură în apreciere este prezentarea grupului 63, ale cărui „aventuri”, cu toate limitele și erorile sale, au constituit „o etapă necesară în dezvoltarea culturii literare actuale a Italiei”⁹. Interesantă este opoziția stabilită între conceptul artei ca reflectare și conceptul de „operă deschisă” al lui Umberto Eco, din a cărui *Opera aperta* se citează în traducere.

Formată la școala lui Ramiro Ortiz, Nina Façon vede literatura italiană într-o perspectivă comparatistă, căci este conștientă de faptul că pentru a înțelege caracterele specifice ale literaturii italiene, istoricul trebuie să-și îndrepte atenția înspre alte țări europene, mai ales către Franța. Atentă pentru a nu cădea în capcanele comparatismului de tip pozitivist care domnise în perioada interbelică, Nina Façon adoptă criteriul analogiilor, al similitudinilor, în locul cercetării

⁷ *Ibidem*, p. 419.

⁸ Maria Corti, *Principi della comunicazione letteraria*, Milano, Bompiani, 1976, p. 19.

⁹ N. Façon, *Istoria literaturii italiene*, cit., p. 498.

izvoarelor și preferă deseori o caracterizare intertextuală în locul stabilirii surselor. Astfel de caracterizări tipologice și intertextuale sunt, de exemplu, analogia între *Viața nouă* a lui Dante și narațiunea fantastico-romantică, efectuată în planul discursului literar: „*Viața nouă* se apropie mult mai mult de narațiunea romantico-fantastică decât de aceea romantico-sentimentală de izvor autobiografic, și autorul ei este din familia de spirite a unui Ludwig Tieck mai mult decât a unui Musset sau Benjamin Constant”¹⁰. Interesantă din punct de vedere comparatist este și situarea tipologică a lui Foscolo în linia romantică europeană a lui Byron, Hölderlin și Keats.

Literatura italiană este privită în strânsă legătură cu literatura europeană, iar analogiile se succed aproape la fiecare pagină. Se poate nota o ușoară predominare a numelor de scriitori francezi, care se poate explica prin faptul că autoarea preferă să plece, în introducerea unor aspecte noi, de la cele pe care le consideră deja cunoscute cititorului român. De exemplu, tonalitatea unui articol de poetică romantică al lui Giovanni Berchet amintește pe cea a unor „faimoase” scrisori ale lui Musset, iar poeziile lui Tarchetti, scriitor de frunte al Scapigliaturei milaneze, amintesc gustul macabru al poeziilor lui Baudelaire¹¹. Predomină în aceste analogii figura retorică a metaforei: astfel scriitorul verist Vittorio Betteloni este considerat „un François Coppée al Italiei”¹², chiar dacă în unele cazuri exemplele franceze aparțin unor scriitori care vor cunoaște o glorie literară inferioară celei cunoscute de scriitorii italieni cu care sunt comparați. Ilustrativă în acest sens este analogia stabilită între poezia angajată pe tema Rezistenței a lui Aragon și Eluard și cea a lui Montale și Quasimodo.

Dar lucrarea Ninei Façon își află identitatea mai ales în strategia de mediere între două culturi, italiană și română. O mare parte a analogiilor este realizată prin trimiteri la fenomene literare și nume de scriitori din cultura română. Astfel, portretul filfizonului Momolo din comediile lui Goldoni este asemuit cu cel prezent în comediile lui Alecsandri din ciclul Coanei Chirița. Interesantă este apropierea făcută între personalitatea poetului tardiv romantic Giovanni Prati și figura lui Cezar Bolliac, „prin amestecul ei de cântec patriotic și de protest și pamflet contra celor bogăți”¹³.

Preocuparea de a urmări receptarea românească a literaturii italiene prin traduceri și studii este pe larg reprezentată în amplul capitol al bibliografiei generale, unde pentru fiecare moment din *Istoria literaturii italiene* este rezervat un paragraf special intitulat: „Traduceri în limba română”. Studiile românești dedicate literaturii italiene sunt bogat reprezentate în bibliografia generală, atât cele scrise în trecut, nu mai puțin în perioada interbelică, cât și cele recente. Nu lipsesc astfel din trimiterile bibliografice ale lucrării nume de români studioși rar întâlniți în anii de

¹⁰ *Ibidem*, p. 80.

¹¹ *Ibidem*, p. 383.

¹² *Ibidem*, p. 418.

¹³ *Ibidem*, p. 375.

după război, cum ar fi: Alexandru și Alice Marcu, Alexandru Ciorănescu, Edgar Papu, Alexandrina Mititelu, precum și întreaga școală creată de Ramiro Ortiz.

Erudiția omului de știință, abilitatea de a urmări procesul de dezvoltare în relația dintre sincron și diacronic, deosebita sensibilitate pentru valorile estetice care permite o conjugare echilibrată între particular și general, se împletesc armonios cu darul de a povesti, de a scrie în acea limbă vie pe care De Sanctis, prin monumentală sa istorie, o lăsa moștenire și exemplu viitorilor istorici literari. Traducând *Istoria literaturii italiene* a lui De Sanctis, cu câțiva ani mai devreme¹⁴, Nina Façon își însușise lecția maestrului și reușește să creeze o lucrare originală, străbătută de la un capăt la altul de dorința de a stabili un dialog cu cititorul căruia îi transmite propria pasiune și admirație pentru o cultură pe care a iubit-o mai presus de orice și a servit-o cu acea probitate științifică și morală, caracteristică pentru marii umaniști.

Apariția monumentalei opere a lui De Sanctis în limba română reprezintă un alt moment important în activitatea de istoric literar a Ninei Façon. În *Introducere*, care conține o amplă prezentare a activității marelui critic și istoric literar italian, se află expusă o bună parte din ideile călăuzitoare ce au condus-o pe autoare în redactarea propriei sale lucrări istoriografice: concepția organică asupra istoriei culturii și a celei italiene în particular, dependența istorico-politică a fenomenului literar, concepția umanistă despre istorie. Cu referiri la propria sa formație de istoric literar, Nina Façon afirmă: „Cultura istorico-literară a lui De Sanctis este în primul rând rodul muncii lui de profesor și mai puțin al studiului sistematic preliminar”¹⁵. Este o recunoaștere implicită a rolului îndelungatei activități de predare a Istoriei literaturii italiene în procesul de redactare a volumului publicat de Editura Științifică.

Adresate propriilor ei studenți, cursurile de istoria literaturii italiene¹⁶ constituie un model științific și didactic de adaptare a materialului istorico-literar la cerințele învățământului universitar. Trei aspecte pot interesa demersul de analizare a modului în care Nina Façon a înțeles să întreprindă periodizarea literaturii italiene pentru uzul studenților: aspectul filologic și sociologic al circulării și receptării textelor; aspectul formal, al istoriei genurilor literare; aspectul tematic ori al „temelor” și „culturilor” care traversează istoria literară. Toate aceste aspecte necesită o abordare nu numai națională ci și supranațională, comparativă, în

¹⁴ Francesco De Sanctis, *Istoria literaturii italiene*, trad., studiu introductiv și note de Nina Façon, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

¹⁵ N. Façon, *Introducere la Istoria literaturii italiene* de Francesco De Sanctis, ed. cit., p. 18.

¹⁶ *Storia della letteratura italiana*, vol. 1–3, București, Universitatea C.I. Parhon, 1955–1956 (cuprinde: *L'Illuminismo*, 292 p., *La rivoluzione di Francia e il Risorgimento, dal Cuoco al Leopardi*, p. 293–640 și *La letteratura italiana negli anni del Risorgimento, dal Gioberti al De Sanctis*, p. 641–1119); *Corso di storia della letteratura italiana (1860–1960)*, vol. 1–2, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1962 (cuprinde: Carducci. La scapigliatura. Il verismo și Il novecento); *Corso di storia della letteratura moderna e contemporanea (dall'ultimo ottocento fino ai giorni nostri)*, București, Centrul de multiplicare al Universității, 1971.

interiorul diferitelor universuri, european, mediteranean occidental, oriental etc. Ele pot constitui, în practica didactică, tot atâtea parcursuri de dezvoltare și nuanțare a cronologiilor tradiționale, într-o optică de învățământ care alege calea cursurilor de amploare, care să se desfășoare de-a lungul unui întreg an universitar. În loc să se limiteze la decuparea istoriei literaturii italiene într-o serie de cursuri specializate pe epoci, curente, ori personalități de seamă, autoarea a preferat optica de lungă durată, cu o solidă ancorare în metodologia istorică și marxistă. Nu mai puțin meritorie din punct de vedere strict didactic este accesibilitatea lingvistică a limbii italiene în care sunt redactate aceste cursuri universitare.

Complet independente față de activitatea sa didactică, se prezintă nenumăratele studii de istorie literară publicate în reviste de specialitate din țară și din străinătate¹⁷. O mare parte adoptă o viziune istoric-comparatistă, preluată din școala lui Ramiro Ortiz, și dezvoltată și de alți italieniști români (Anita Belciugățeanu, Alexandru Marcu, Leon Diculescu, Alexandrina Mititelu, Alexandru Balaci) cum ar fi, de exemplu, cercetarea receptării românești a unor personalități literare și filosofice italiene, sau rolul jucat de cultura și civilizația italiană în formarea romantismului românesc¹⁸. Multe dintre ele vor fi republicate în culegerea intitulată *Varia italica*, dedicată amintirii lui Ramiro Ortiz. Așezate în ordinea cronologică a scriitorilor tratați, ele abordează probleme ale culturii italiene moderne, precum și semnificația acesteia pentru literatura altor țări. Italo Svevo, Carlo Michelstaedter, Cesare Pavese, Giorgio Bassani sunt prezentați cititorului român în micromonografiile construite în jurul unei idei tematice centrale: evoluția romanului italian în cazul lui Svevo, particularitatea meditației filosofice a lui Michelstaedter, tragicul sentimentului de singurătate trăit de Pavese, autenticitatea prozei lui Bassani. Două ample studii sunt dedicate unor filosofi: Benedetto Croce și Antonio Gramsci.

Studiul *Literatura italiană în gândirea lui Benedetto Croce* conține nu numai o admirabilă prezentare a gândirii filosofice a lui Croce (care va fi ulterior dezvoltată și publicată ca studiu introductiv la traducerea românească a *Esteticii*¹⁹), dar și o amplă expunere asupra concepției sale istoriografic-literare și critice. După o exactă definiție a conceptului de artă în viziunea estetică a lui Croce, de la intuiția-expresie la viziunea cosmică, Nina Façon întreprinde o imensă operă de

¹⁷ Vezi excelenta bibliografie care însoțește profilul Ninei Façon redactat de Ana Bazac în RPP (*Romanian Philosophy Portal*): www.romanian-philosophy.ro/ro/index.php/Nina-Façon.

¹⁸ Din bogata sa bibliografie amintim: *Benedetto Croce în cultura românească*, „Studii italiene”, VI, București, 1940, p. 3–29; *La presenza di Gianbattista Vico nella cultura romana*, „Forum italicum”, II, nr. 4, 1068, p. 555–565; *L'Italia nel romanticismo romeno*, în „Il romanticismo”. *Atti del sesto Congresso dell'Associazione internazionale per gli studi di lingua e letteratura italiana*, Budapesta e Venezia, 31 marzo – 4 aprile 1970, Bari, Adriatica, 1970, p. 241–248; *Locul Italiei în formarea romantismului românesc*, în *Romantismul românesc și romantismul european*, București, Societatea de Studii Filologice din RSR, 1970, p. 117–127.

¹⁹ N. Façon, *Benedetto Croce (1866–1952)*, studiu introductiv la Benedetto Croce, *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală. Teorie și istorie*, trad. de Dumitru Trancă, București, Editura Univers, 1970, p. 5–58.

structurare a studiilor critice și a numeroaselor volume de istorie literară, subliniind originalitatea lor indiscutabilă. Este subliniată îndeosebi opoziția croceană față de istoria literaturii, „o noțiune hibridă”, deoarece aplică aceleași criterii operelor lui Ariosto și celor ale lui Metastasio. Distanța croceană poezie/literatură (*poesia/non poesia*) face imposibilă o adevărată istorie literară, și de aceea opera marelui gânditor italian „se constituie ea însăși ca succesiune de studii monografice, nu ca istorie a literaturii”²⁰. și, dacă citind paginile de critică literară ale lui Croce, autoarea simte uneori un sentiment de iritare, nu mai puțin i se pare îndreptățit omagiul suprem, cel adus de scriitorii înșiși: „Mănuită cu inteligență, critica literară croceană se aplică obiectului, îi este adecvată; [...] Nimeni [...] nu-i poate contesta adevărul și oportunitatea, și desigur cel mai puțin poezii înșiși”. Scrise cu multă pasiune, aceste studii vădesc o privire extrem de cuprinzătoare asupra culturii italiene, în totalitatea ei, în care trimiterele și analogiile intertextuale joacă un rol important. Astfel, Pavese îl amintește pe Renato Serra, în timp ce Bassani este comparat cu Tomasi di Lampedusa; între Croce și Gramsci se țese o rețea de continuări și negații, iar semnificația noutății romanului lui Svevo este măsurată cu parametrii inovativi ai romanului lui Pirandello. Declarat comparatiste sunt studiile *Mitul scriitorului care moare tânăr*, *Problemele culturii italiene în gândirea scriitorilor francezi*, *Pascal în cultura italiană*, *Concepția despre artă în scrisorile lui Rainer Maria Rilke*, *Rilke și Italia* și *Thomas Mann și Italia*. Aceste incursiuni adânci în trei mari literaturi europene, italiană, franceză și germană, constituie dovada cea mai elocventă a roadelor școlii de comparatistică a lui Ramiro Ortiz, căruia studenta și colaboratoarea sa, Nina Façon, îi dedică cu pioșenie studiul comemorativ cu care se încheie volumul.

Studiile care o consacră și o singularizează în domeniul istoriografiei literare sunt cele ce alcătuiesc volumul *Intelectualul și epoca sa. Studii de istorie literară italiană*²¹. Primit cu deosebită căldură la apariția sa, volumul marchează un moment de maximă concentrare interdisciplinară în activitatea Ninei Façon, în care înzestrarea filosofică se împletește cu preciziunea istoriografică și cu ascuțimea critică, pentru a da naștere unei originale istorii a intelectualului italian de la sfârșitul Renașterii până în momentul Rezistenței. Primul studiu se oprește asupra rolului intelectualilor la sfârșitul Renașterii, mai exact în momentul istoric dramatic al căderii Republicii Florentine și al instaurării Medicilor (1530). Pe urmele lui De Sanctis, dar și cu o notă de originalitate, autoarea întreprinde o clasificare tipologică a intelectualilor italieni din această perioadă și, schițând profilul lor ideologic, reușește să prevadă principalele aspecte din dezvoltarea ulterioară a culturii italiene. Pornind de la conceptul forjat de criticul marxist Giuseppe Petronio, „dislocație istorică”, Nina Façon trasează o vie și detaliată prezentare a polemicii franco-italiene Bouhours-Orsi, care marchează în pragul secolului al XVIII-lea o nouă etapă în mai vechea „querelle” între antici și moderni.

²⁰ N. Façon, *Varia italica*, București, Editura Univers, 1975, p. 92.

²¹ N. Façon, *Intelectualul și epoca sa*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1966.

Conceptul gramscian asupra caracterului „nenațional și nepopular” al literaturii italiene, ilustrat de polemica analizată, este preluat și în tratarea locului intelectualilor italieni în Iluminism și la sfârșitul Vechiului Regim. Cele două studii formează un continuum istoric-ideologic cu analiza curențelor intelectualilor de la sfârșitul Renașterii; o singură figură se salvează de la condamnarea istorică și poate folosi drept model pentru generația romantică, poetul Niccolò Foscolo: „Neatins de compromisuri, mereu prezent în fața evenimentelor, necantonat în obligațiile impuse de un monarh, Foscolo fusese la începutul acestui secol [al XIX-lea] frământat, singurul care încercase să trăiască potrivit eticii profesionale a intelectualului nou”²². Ilustrare directă a acestui intelectual nou este figura scriitorului Renato Serra, al cărui caz exemplar este prezentat pe fundalul agitat al Italiei în timpul Primului Război Mondial. Două studii comparatiste, despre prezenta culturii franceze în revistele italiene în perioada 1900–1930 și despre legăturile între intelectualii antifasciști italieni și francezi, completează destinul istoric al intelectualului italian și-i conferă dimensiuni europene. Antifascistul este o ilustrare și mai convingătoare a tipului nou, activ, de intelectual, pentru care autoarea își arată deschis admirația.

Rod al unor cercetări îndelungate, nu de multe ori lipsite de posibilitatea de a avea acces direct la surse (după cum mărturisește autoarea însăși²³), volumul întregeste activitatea de istoric literar a Ninei Façon prin pasiunea cercetării și farmecul erudiției pe care o ilustrează la fiecare pagină. Intelectualul umanist pe care a ținut să ni-l prezinte în studiile sale de istorie literară se suprapune peste figura de neuitat a autoarei, conferindu-i acea aură de autenticitate, probitate științifică și dăruire profesională care a înconjurat-o de-a lungul întregii sale vieți.

Riassunto

La ricca attività storico-letteraria di Nina Façon contiene numerosi studi, corsi universitari, e introduzioni a vari volumi pubblicati in traduzione. Un luogo centrale ci occupa la sua monumentale *Storia letteraria italiana* (Storia della letteratura italiana) pubblicata nel 1969. Concepita per un pubblico più ampio, il lavoro, ispirato metodologicamente dallo storicismo di stampo posteroceano unito al marxismo, si distingue per la rigosità della redazione, l'elegante erudizione, la sicurezza nella strutturazione dell'immenso materiale (dalle origini fino al momento dell'apparizione) e uno stile narrativo attraente, ereditato dalla lezione di De Sanctis. I numerosi corsi di Storia della letteratura, rivolti ai suoi studenti, rappresentano un modello scientifico e didattico nei criteri di periodizzazione che adottano e nell'accessibilità del loro metalinguaggio. Infine, i due volumi di studi, *Varia italica* (1975) e *Intelectualul și epoca sa* (L'intellettuale e la sua epoca) (1966), completano il suo profilo storico letterario con la prospettiva comparatista e filosofica.

²² *Ibidem*, p. 145.

²³ *Ibidem*, p. 259.